

Inga LIPOVAN

**TĖVYNĖS PRARADIMO IŠGYVENIMAS
ALFONSO NYKA-NILIŪNO KŪRYBOJE**

*Laikas gimsta ir miršta
Tarp kas aš esu ir kur aš esu,
Atgimsta mirtyje ir vėl gyvena
Mirtim akimirkos ir skausmo
Lygybės lygtyse.
Todėl aš apsisprendžiau
Ieškoti savo paskirties
Ir rolės būtyje
Pasikliaudama susitikimų
Ir išsiskyrimų dialektikos
Ritmu...*

(Alfonsas Nyka-Nilūnas, „Tūkstantį metų“, Rehoboth Beach, 1981)

Svarbiausi būties klausimai visada buvo keliami intelektualų, filosofų, menininkų, be egzistencinio klausimo iškėlimo neapsėjo ir lietuvių žymus XX amžiaus išeivijos rašytojas Alfonsas Nyka-Niliūnas. Jo kūryboj susipina svarbiausi žmogaus išgyvenimai ir kančios, iš kurių rašytojas sėmėsi įkvėpimo kūrybai. Ir kaip skaudžiai aidi F. Dostojevskio žodžiai, kurie Nyka-Nilūnui išliko visad teisingi – rašytojas yra pririštas prie nuolatinio kentėjimo būtinumo¹. Nežinia, kokia būtų Nyka-Niliūnio kūryba be tremties, be Tėvynės praradimo, be ilgesio ir kančios. Kankinamas sąžinės ir išdavystės jausmų poetas stengėsi ieškoti savo egzistencijos prasmės atsakymus. Tačiau jo kūryba nėra vien savo gyvenimo prasmės ieškojimas, tai vieta, kur manifestuojasi rašytojo Tėvynės praradimo išgyvenimas, jo ilgesys ir liūdesys dėl prarasto „Eldorado“.

Dar gyvendamas Lietuvoje ir studijuodamas Vytauto Didžiojo vėliau Vilniaus universitetuose, Nyka-Niliūnas jautė kitokį santykį su pasauliu. Jam laimingas žmogus buvo nepažįstama sąvoka. Pasaulis jam atrodė „bereikšmis, atsitiktinis, nereikalingas ir lengvai pakeičiamas“² vienokia ar kitokia nuomone. Niliūnas tapatino save su „vieno sezono, vienos vasaros, vieno rudens ir vieno derliaus žmogumi“ ir nuolat kartodavo sau, kad yra „viena vasara, vienas ruduo; viena džiaugsmo akimirka, vienas visko praradimas...“. Manau, tokį Niliūno

¹ Alfonsas Nyka-Niliūnas, „Temos ir variacijos“. „Palaužtų sparnų poezija“, 1996. Psl. 169.

² Alfonsas Nyka-Niliūnas. „Dienoraščio fragmentai 1938-1975“, 2002. Psl. 41.

santykį su pasauliu nulėmė karo nuojauta, užplūdusi Lietuvos kraštą. Išmokęs gyventi pavojuje, Niliūnas mokėjo džiaugtis kiekviena duota akimirka. Šio laikotarpio (1940 metų) kūryboje jau pradeda išaiškėti praradimo jausmas. Dar neišvažiavęs iš Lietuvos, Niliūnas jau išgyvena Tėvynės praradimo jausmą. Pirmiausia reikia pasakyti, kad jam Tėvynė asocijuojasi su gimtine – Nemeikščiais, su broliais, sese, mama (kurią Niliūnas visad prisimindavo savo dienoraščiuose, suteikdamas jai šventosios aurą), namu, mišku, upe, medžiu. Studijuodamas Kaune ir Vilniuje, Niliūnas buvo kankinamas ilgesio - „nenugalimo išskridusio paukščio noro“³ grįžti atgal į namus. Jo dar Lietuvoje parašyti eilėraščiai pasakoja apie jo liūdesį ir išgyvenimą praradus savo „mažąją tėvynę“:

*Norėčiau eiti (be tavęs) rudens platybėn begalinėn
Ir aplankyti gyvą žemę, ją paliest šilta pėda
Ir vėjarodžio dainoje nuskešt dangaus mėlynėn.
Ir debesų takais negrįžti niekada.*

*Tai gal todėl mano dvasią skausmas ima,
Išaugęs, kaip ir aš, iš žemės motinos juodos;
Nes aš neišneščiau ant rankų su savimi tėvynės,-
Ir palietė namų duris praeidamas ruduo.⁴*

Tačiau šio laikotarpio kūryboje jaučiamas praradimas buvo laikinas, nors ir skausmingas ir keliantis liūdesį. Laikinas, nes dar galėjo grįžti į savo gimtinę Nemeikščiuose. Įdomu tai, kad be šio laikino praradimo jausmo, Niliūnas yra kankinamas nuojautos, kad bus atskirtas nuo Tėvynės, nuo savo namų, brolių, tėvų. Šis jausmas jį slėgė, kėlė jam dvasinę nerimą ir sielvartą:

*Varnų kranksėjime vėl skendi mistiški rudens laukai –
/ prigese, nykūs,
Keistos tamsos, kuri taip širdį spaudžia, kupini.
Pavirtę jų dalim padangėj blaškosi sėjikai
Ir sunkūs tartum akmenys lašai atsimuša many.*

Tenai, pačiam gale laukų, ant mano kraujo žemės, stovi didelė

³ Alfonsas Nyka-Niliūnas. „Dienoraščio fragmentai 1938-1975“, 2002. Psl. 59.

⁴ Alfonsas Nyka-Niliūnas, „Eilėraščiai 1937-1996“, 1996. „Rudens keleivio svajonės“, psl. 66.

*/beržų šeima,
Pasaulyje vienintelė man artima palikusi...⁵*

Aš ten miegojau dirvų sidabre, su vėjais susijungęs, vienišas...

Sapne kalbėjo žemė: - Nieks tavęs man neatims. –

Ir grįžusį namo pradėjo šaukti sienos,

Ir durys vesti iš namų naktin...⁶

„Lageriniu“ ir „kraustymosi“⁷ periodu Tėvynę palikę lietuviai turėjo vilties greit sugrįžti atgal namo, tačiau gyvenimas jiems, kaip ir Nyka-Niliūnui, buvo paruošęs ką kita:

Gyvenimas gudrus. Jis moka iš tavęs atimti

Tėvynę, motiną ir paslėptus giliai namus, -

Ir nebelieka vietos prieblandai vaikystės gimtai

Ir kur sugrįžusiam išsiraudoti sodų užimų.

Ir sako, kad gyvent nėra prasmės... Tebūna!

Netekęs visko – pasakų ir tolių mėlynų,

Kaip Don Kichotas, pralaimėjęs kovą su malūnais,

Paniekintas, beginklis, sužeistas, aš išeinu...

Tai ko man nedainuot (aš neturiu jau nieko žemėj),

Kol saulė – motina, gimti namai – diena!⁸

Sovietų okupacija, įvedusi savo despotišką santvarką, ištrėmė daugelių Lietuvos gyventojų. Tokia tremtis - toks priverstinis atskyrimas nuo Tėvynės daugeliui intelektualų, o ypač poetams prilygo mirčiai – „perėjimui į nebūtį“⁹. Tokiu būdu ši tremtis Niliūnui tampa ne tik atsiskyrimu nuo Tėvynės, bet ir savęs praradimu. Šalia atsivėrusių naujų horizontų blaškosi neišsakomai bausis ir sunkiai pakeliamas jausmas – tuštuma. „Bet kur yra netuščia ir nenyku?“ - dienoraščiuose klausia save Niliūnas, pats sau būdamas teisėjas, pats sau ir atsako: „Viskas sava

⁵ Ten pat, psl. 67.

⁶ Alfonsas Nyka-Niliūnas, „Eilėraščiai 1937-1996“, 1996. „Praradimo simfonija“, psl. 99.

⁷ „Antras Kaimas: veidai ir tekstai“, 1989. Mykolas Drunga „Nusižudyti, tikėti ar... kvatoti?“, p. 26.

⁸ Alfonsas Nyka-Niliūnas, „Eilėraščiai 1937-1996“, 1996. „Miestas“ psl. 201.

⁹ Rimvydas Šilbajoris, „Netekties ženklai“, 1999. „Kūrėjas ir netektis. Kelionė į Eldorado“, psl. 203.

liko Nemeikščiuose“¹⁰. Prie šito atsakymo rašytojas ne kartą grįš ne tik dienoraščio lapuose, bet ir eilėraščiuose. Praradęs viską, tapęs benamiu ir tremtiniu bei metafiziškai miręs, Niliūnas kaskart grįžta prie Nemeikščiuose praleistų gražiausių akimirų. Šiuo laikotarpiu jo kūryba minta iš jo prisiminimų, nes tapęs benamiu ir tremtiniu, apgaubtas beribės tuštumos, Niliūnas per šiuos prisiminimus bando rasti kelia į būtį.

*Todėl aš apsisprendžiau
Ieškoti savo paskirties
Ir rolės būtyje,
Pasikliaudamas susitikimų
Ir išsiskyrimų dialektikos
Ritmu¹¹ ...*

Kadaise, dar gyvendamas Lietuvoje, Niliūnas rašė, jog kasdienybės monotonija yra lyg vasaros diena, „Jei aš rytą atsikėlęs rasčiau visa pakeista, aš pasijusčiau kaip absoliutus benamis, kuris staiga prarado viską¹²“. Tačiau gyvenantis toli nuo Tėvynės, kasdienybės monotonija Niliūnui jau tampa nuobodi ir tuščia¹³. Šalia tokios kasdienybės Niliūnas jaučiasi svetimas nežinomame krašte:

*Bet aš esu ir pasakai, ir liepsnai svetimas.
Krūtinėj plazda nepažįstama širdis¹⁴*

*Niekas manęs čia nemylėjo. Bet ir aš
Niekad nieko nemylėjau šiam krašte.
Ir aš turėjau grįžti – kaip Odisėjas. Grįžti
Ne į tėvynę, ne, tik į tėvynės žemę*

(Nes mano dvokiančiom žaizdom tėvynėje nerado vietos)¹⁵.

Svetimas Niliūnas jaučiasi ne tik svetimame krašte, bet ir Lietuvoje. Jam Lietuva nebe Tėvynė, kurią jis pažinojo, o tik žemė, kur gimė ir augo. Jo žaizdos pūliuoja ir dvokia, kas leidžia suprast, jog jo skausmas yra sunkiai pakeliamas, kankinantis, beribis ir nebepagydomas, nes toje žemėje,

¹⁰ Alfonsas Nyka-Niliūnas. „Dienoraščio fragmentai 1938-1975“, 2002. Psl. 132.

¹¹ Alfonsas Nyka-Niliūnas, „Eilėraščiai 1937-1996“, 1996. „Tūkstantį metų“, 1981. Psl. 388.

¹² Alfonsas Nyka-Niliūnas. „Dienoraščio fragmentai 1938-1975“, 2002. Psl. 37-38.

¹³ Ten pat, psl. 398.

¹⁴ Ten pat, „Berlyno improvizacijos“ psl. 119.

¹⁵ Ten pat, „Svetima šalis“, 1974. Psl. 304.

kur jis buvo gimęs ir augęs nebeliko jam žinomos tikrovės. Nebėra to „paties stalo, tos pačios knygos, tos pačios gėlės vazoje ant komodos, tos pačios musės, besipešančios stiklinėje, to paties nepakartojamo baldų kvapo¹⁶“.

Benamis tremtinys, kurio žaizdos negyja, o pūliuoja negali nesijausti nuskriaustas.

*Žiemos šviesa ateidavo ir šaukdavo,
Lyg atsisveikinti norėdama ir vėl išeiti toliau.
Aš įsisupdavau į drabužius skurdžius giliau
Ir, nesuprasdamas, kodėl taip skauda
Man trapią dvasią nuo to ilgesio ir šalčio,
Atidarydavau išblėsusiam stale paslėptą stalčiu,
Ieškodamas, kas man padėtų į pasaulį iškeliaut, -
Ir jausdavaus, kad ir mane gyvenimas yra nuskriaudęs¹⁷.*

Gyvenimas gurdus ir sunkiai atspėjamas, jis neduoda atsakymų į keliamą amžiną egzistencinį klausimą: Kodėl žmonija kenčia?

Sunku rasti užuojautos tai realybei, kurios „dėka“ Niliūnas tapo amžinu dvasiniu benamiu ir tremtiniu. Tačiau už šio tremtinio bejėgiškumo slypi kita tikrovės dalis – kaltės ir išdavystės jausmas. Niliūno išgyvenama tikrovė kūryboje yra prarasta. Jis ją paliko, jis bėgo ir apleido Tėvynėje turėtus namus.

*Šauksmas „Niekuomet tavęs aš nepaliksiu!“
Yra žmogaus puolimo ir nemirtingumo
Liudininkas. Aš palikau tave.
Aš niekad nebuvau tavęs dar nepalikęs.
Ištikimybė – maistas angelams, kurie kas dieną
Miršta alkani ir guli iškankinti
Sausų kamienu miškuose¹⁸.*

Palikdamas gimtuosius namus, jis neranda sau pasiteisinimo. Niliūno gyvenimą seniai yra apleidusi ramybė, viešpatauja tik kančia, tuštuma, kaltės ir išdavystės jausmas.

¹⁶ Alfonsas Nyka-Niliūnas. „Dienoraščio fragmentai 1938-1975“, 2002. Psl. 37-38.

¹⁷ Alfonsas Nyka-Niliūnas, „Eilėraščiai 1937-1996“, 1996 „Žemė“, Ketvirtoji elegija, 300.

¹⁸ . Ten pat, „Ištikimybės elegija“, 1954. Psl. 218.

LITERATŪRA:

Alfonsas Nyka-Niliūnas „Eilėraščiai 1937-1996“, 1996 baltos lankos.

Alfonsas Nyka-Niliūnas „Dienoraščio fragmentai 1938-1975“, 1998 baltos lankos.

Alfonsas Nyka-Niliūnas „Temos ir variacijos“, 1996 baltos lankos.

Algirdas Titus Antanaitis „Antras Kaimas: veidai ir tekstai“, 1989. Mykolas Drunga „Nusižudyti, tikėti ar... kvatoti?“

Rimvydas Šilbajoris, „Netekties ženklai“, 1999.